

't inschrien

vijftiende jaargang nr. 1, januari 1983 kwartaaluitgave

Goor staat al anderhalve eeuw bij Ainsworth in het krijt

Van Lettele naar Schalkhaar loopt in rechte lijn, over de mooie Letter-enk, de Oerdijk. De naam herinnert aan de tijd, waarin uit het binnenland ijzeroer vervoerd werd in de richting Deventer. Daar draaide de 'iezermölle' van Nering Bögel, die het tot 1932 heeft volgehouden, al werd er toen geen oer meer verwerkt.

In 1843 was dat nog wel het geval. Op het oude kerkhof te Goor staat sedert dat jaar het pompeuze grafmonument van Thomas Ainsworth, in de Deventer fabriek gegoten uit - naar men niet zonder enige trots vermeldde - 'Overijsselsch oer'. Nu het dit jaar 150 jaar geleden zal zijn, dat de Britse textiel'ingenieur' Thomas Ainsworth in Goor de weefschool van de Nederlandse Handel-Maatschappij stichtte, komt het gietijzeren monument opnieuw in de belangstelling te staan. Het zal worden gerestaureerd en men vraagt zich in Goor af, wat er verder mee moet gebeuren. Dit artikel ontvouwt daar enige gedachten over, terwijl het tevens het begin is van een serie bijdragen in 't Inschrien, gewijd aan het thema textielhistorie, dat de redactie centraal wil stellen in dit herdenkingsjaar.

In 1843, toen het monument werd onthuld, was gietijzer een gewild produkt. Het Victoriaanse tijdperk, genoemd naar de veertigjarige regeringsperiode van de Britse vorstin Victoria (die in 1837 aantrad) was zojuist begonnen. Het wordt wat badinerend ook wel het gietijzeren tijdperk genoemd. Het gietijzer, behalve industrieel ook kunstzinnig toegepast, symboliseert Englands sociaal-economische bloeiperiode. Maar bij Nering Bögel, zo blijkt uit de boeiende catalogus 'Uit ijzer gegoten', werkten meer Duitse dan Britse invloeden. Ook in het opkomende industriële Duitsland drong het nieuwe (redelijk goedkope) materiaal in de kunstwereld door. Bij ons

was dat voornamelijk het geval dank zij de Deventer 'iezermölle'.

'Uit ijzer gegoten', met als ondertitel 'Beeld van de Deventer ijzergieterij Nering Bögel en haar produkten', verscheen in 1982 (bij de Zutphense uitgeverij Terra) als catalogus voor een in Deventer gehouden tentoonstelling en tevens als doctoraal scriptie van de kunsthistorica Barbara S. Kapsenberg.

Er blijkt o.m. uit, dat grafmonumenten zo'n anderhalve eeuw geleden meermalen uit gietijzer werden gemaakt, al zijn de voorbeelden in Overijssel schaars en is het Ainsworth-monument het enige in Twente. De Deventer fabriek, als watermolen ontstaan in 1749 (de waterkracht diende om blaasbalgen aan te drijven), was in 1829 aan een nieuw tijdperk begonnen onder de ambitieuze nieuwe eigenaar Johan Laurents Nering Bögel. O.m. door het invoeren van stoommachine en luchtpompen, werd de produktie vergroot, zodat nieuwe afzetmogelijkheden nodig waren. Siergietwerk werd een nieuwe 'poot' van het bedrijf, naast technisch toepasbare produkten, waaronder zowel gashouders als dakpannen vielen. Als overgang van het een of het ander kunnen de straatlantaarns worden beschouwd, in serie vervaardigd zoals ook hekwerken.

Grafmonumenten behoorden echter, met kerkkronen en ijzeren standbeelden, tot de op bestelling geleverde produkten, waarin Nering Bögel zich een monopoliepositie verwierf. Speciale ontwerpers schijnt hij niet in dienst te hebben gehad. Barbare Kapsenberg toont aan, dat gebruik werd gemaakt van de geestesprodukten van Duitse kunstenaars.

Het monument voor Ainsworth dankt zijn vormgeving aan de Berlijnse ontwerper Gottfried Schadow (1764-1850), beeld-

houwer, graficus en tekenaar. Als 'Fer de Berlin' waren de Berlijnse produkten wereldberoemd. Barbara Kapsenberg maakt aannemelijk, dat Nering Bögel zijn ontwerpen ontleende aan de catalogi van zijn Berlijnse collega's. Waarschijnlijk is dus, de het Goorse monument niet echt door Shadow is ontworpen, maar door diens 'schaduw'.

De Berlijnse kunstenaars, die aan de wieg hebben gestaan van de vormgeving van het Deventer siergietwerk, waren kinderen van hun tijd en werkten dus in de stijl van het neo-klassicisme. Sommigen van hen zochten zelfs hun inspiratie in Italië. Het monument voor Thomas Ainsworth past in deze traditie. De grondvorm ervan is een sarcophaag.

Ainsworth, hoewel hij via de weefschool slechts het handweven moderniseerde - hij wilde bewust geen fabrieksnijverheid -, heeft de grondslag gelegd voor een ontwikkeling, die Twente sociaal-economisch heeft opgeheven uit de zwartste armoede van wat nu een 'derde wereld'-gebied zouden noemen tot de status van derde industriegebied in Nederland. Twente heeft het belang daarvan goed begrepen en niet pas nadat in dorpen en steden de arbeiderswijken waren verrezen, waarin overal wel een straat naar Thomas Ainsworth is genoemd. Al in 1841, toen de Engelsman, slechts 45 jaar oud, eenzaam op huize Eversberg bij Nijverdal was gestorven (nog steeds gaat het gerucht, dat hij vrijwillig een eind aan zijn leven heeft gemaakt) wist het gewest, hoeveel dank het deze brenger van innovatie verschuldigd was. Men had hem geëerd bij zijn leven met gedrukte lofuitingen en geschenken (o.a. een medaille van de Maatschappij van Nijverheid). Zijn plotselinge dood werd alom in Twente betreurd en leidde twee jaar later tot de oprichting van het monument op het Goorse kerkhof. Ook Goor was toen trots op zijn tijdelijke burger (de Britse pionier woonde er van 1833 tot 1836), maar dat was al eens anders geweest!

Toen Ainsworth zich (zo blijkt uit stukken in

het gemeente-archief) in 1833 met zijn weefschoolplannen tot de eerste Assessor van de gemeente wendde, werd hij nogal koel ontvangen. Nadat de wethouder was ingelicht over het doel van het bezoek, begon hij al met de schouders op te halen. Het ging, zoals inmiddels iedereen weet, om het invoeren van de snelspoel, waardoor de wever zijn productie op het oude handgetouw kon verdrievoudigen. Daardoor zou Twente concurrerend de 'calicots' kunnen maken, die de Handel-Maatschappij nodig had voor haar indische markt. Maar Goor had van calicots waarschijnlijk nooit gehoord. Men weefde tot dusver alleen pellen, linnen en bombazijn; ruwe doeksoorten die op de stadsbleken 'voor den handel verder teregt gemaakt' werden. De houding van de onwillige wethouder was niet helemaal onbegrijpelijk. Ainsworth heeft zich door de onvriendelijke bejegening van overheidszijde (burgemeester Götte was overigens welwillender) niet laten weerhouden en bleef bij zijn plan om in Goor de vernieuwing van het textielvak te beginnen. De weefschool ging er van start en bracht zoveel welvaart, dat de initiatiefnemer al een jaar later kon berichten, dat inmiddels vijftig ingezetenen die daar vroeger niet toe in staat waren, nu belasting konden betalen.

Maar Goor had nog wat moeite met de technische vernieuwing. In 1835 sloeg het Collegie van Zetters de kettingsterkerij die de Engelsman had opgericht, voor de belasting aan als een blekerij, 'vermits haar geene tarieven op de kettingsterkerij bekend waren'. Stoomketels en zelfs fabrieksgebouwen (afgezien van twee kleine katoenspinnerijen) waren onbekend, want bijna alle nijverheid was huisarbeid.

Ook met de patentrechten waren er moeilijkheden, maar uit de stukken krijg je de indruk, dat Thomas ze aan eigen slordigheid had te wijten. Tot tweemaal toe, in 1835 en in 1837, bleef hij in gebreke het Patent af te halen (en te betalen!). In zulke gevallen verscheen na de Bode en Veldwagter Gradus Kolvoord die in zijn groen

lakens uniform met gele knopen verplicht was tot het doen van de 'algemeene opening aan de huizen der patentplichtigen' ook deurwaarder H.J. Grevenstuk om de vordering te innen.

In het algemeen heeft Ainsworth zich niet over medewerking van de stadsregering hoeven te beklagen. Op 13 Julij 1835 ontving hij 'berigt en consideratie' van Burge-meester en Assessoren waaruit bleek, dat de eer der uitvinding van een dubbele spoel aan hem toekwam en niet aan de heeren B. Bruijns en Zoonen te Hengelo', die het patentrecht hadden opgeëist.

In zijn missive van 24 april 1836 (waarin hij o.m. schrijft Ainsworth's aanstaande vertrek 'zeer te regretteren' erkent burgemeester Götte 'het werkdadig deel dat de Stad en hare fabrieken aan den bloei en welvaart dezer Provincie toebrengen' als het werk van de Engelsman en in 1840 schrijft hij opnieuw, nu aan de directie van de Handelmij., in gelijke trant: 'Het is geenszins te ontkennen, dat sedert het vestigen van de weefschool te Goor, deze plaats zeer in welvaart is toegenomen'.

Bij zijn vertrek uit de gemeente ondervond Thomas Ainsworth niettemin moeilijkheden, opnieuw van financiële aard. Hij verhuisde in oktober 1836 naar Nijverdal, maar liet zich pas in mei van het jaar daarop uit het Goorse bevolkingsregister schrappen. Dat leidde er toe, dat hij over 1837 in beide gemeenten belasting moest betalen, zij het volgens besluit van Gedeputeerde Staten in Goor slechts voor vijf twaalde van het jaarbedrag ad f 23,69. Het komt mij voor, dat de gemeente Goor een misschien niet formele, maar wel morele schuld tegenover Thomas Ainsworth heeft goed te maken. Financiëel ter grootte van vijf twaalde van f 23,69, zijnde f 9,87. Tegen rente op rente berekend, is dat ongetwijfeld voldoende om het gietijzeren monument voor 'Een nuttig man', door 'Het dankbare Overijssel' opgericht (zo luiden de ingegoten opschriften) een waardige opknabbeurt te geven. Men zou er dan tevens een waardige plek voor kun-

nen zoeken, waarbij het eigenlijke graf ongeschonden kan blijven. De eigenlijke grafsteen kan dan nog in lengte van jaren in het plantsoen van het voormalige kerkhof de plek wijzen, waar de grote (tijdelijke) burger van Goor zijn laatste rustplaats heeft gevonden.

Adriaan Buter

Thomas Ainsworth
Op ivoor geschilderd portret
Verz. Oudheidkamer Twente, Enschede

In memoriam Dr. C.C.W.J. Hijszeler

Op 12 december 1982 werd onze Vereniging smartelijk geconfronteerd met het plotselinge overlijden van ons oudste bestuurslid.

Dr. Hijszeler werd in 1947 bestuurslid van de Oudheidkamer 'Twente'. Van 1947 tot 1969 was hij penningmeester en sindsdien vervulde hij de functie van vice-voorzitter. Hij heeft in die perioden zo zeer een stempel op onze Oudheidkamer gezet, dat wij van de periode-Hijszeler mogen spreken.

Hijszeler werd in 1938 als conservator aan het Rijksmuseum 'Twenthe' verbonden als opvolger van J.J. van Deinse. Als leerling van prof. Van Giffen werd hij speciaal belast met de opzet van de prehistorische afdeling, waarvan de basis-collectie vanaf 1905 reeds gevormd was door toedoen o.a. van de bestuursleden mr. G.J. ter Kuile sr. en J.J. van Deinse. In 1956 werd hij benoemd tot directeur van dit museum als opvolger van de eerste directeur, dr. J.H. van Heek. Hij vervulde deze functie tot zijn aftreden in 1967.

In het Jubileum-nummer van 't Inschrien, uitgegeven ter gelegenheid van het 75-jarig bestaan van onze Vereniging in 1980, heeft Hijszeler uitvoerig over zijn archeologische activiteiten in Twente gerapporteerd. We willen volstaan met daar naar te verwijzen.

Ook na zijn pensioen bleef hij actief, tot aan de dag van zijn plotseling verscheiden, met die tak van wetenschap, die hem zo na aan het hart lag. Als hoog gewaardeerd archeoloog, niet alleen hier ten lande, maar ook ver buiten onze grenzen, als ontdekker o.a. van de Laag van Usselo, zal hij blijven voortleven.

Hij was het, die met name aan de huidige opstelling van onze prehistorische collectie in het Rijksmuseum 'Twenthe' gestalte wist te geven.

In zijn talloze publicaties wist hij op voortreffelijke wijze de resultaten van zijn werkzaamheden vast te leggen. Sinds zijn komst naar Twente in 1938 heeft hij vrijwel jaarlijks lezingen gegeven voor onze leden. De avonden maakten grote indruk doordat zij zeer goed verzorgd waren en hij op zijn eigen wijze in duidelijke taal er voor zorg droeg dat zijn lezingen voor iedereen begrijpelijk overkwamen.

Zijn laatste levensjaren heeft hij zich sterk beziggehouden met zijn pogingen om een brug te slaan tussen prehistorie en de historie. Hij meende mogelijkheden daartoe gevonden te hebben in zijn studie van Mander. Met deze buurtschap wist hij zich diep verbonden. In de loop der jaren heeft hij hier vele opgravingen verricht en probeerde hij hier de doorgaande lijn te vinden naar de historische tijd, die voor deze buurtschap aanvangt in het jaar 797, wanneer zij vermeld wordt in de Goederenlijst van het Stift Werden.

Het merkwaardige in dit onderzoek was, dat hij hiermede voortbouwde op zijn dissertatie uit 1940, toen hij promoveerde tot doctor in de letteren en wijsbegeerte te Groningen, getiteld 'Boeren voortvaring in de Oude Landschap'. Uit deze studie bleek niet alleen zijn grote liefde voor de archeologie, maar ook die voor de volkskunde.

Helaas heeft hij zijn levenswerk niet mogen voltoeien. Wij hopen dat anderen dit van hem over zullen (kunnen) nemen.

Naast zijn verdienste voor de wetenschap was Cor Hijszeler voor velen van ons ook een trouwe vriend, die wij zeer node zullen missen.

Voor onze Oudheidkamer zal hij blijven voortleven als een van die grote figuren die wij in ons midden mochten hebben.

Moge hij rusten in Vrede.

D. Jordaan JGHzn.

Middeleeuwse hallekerken in Twente

Een interessante groep middeleeuwse kerken in Twente vormen de zogenoemde hallekerken. Een hallekerk is een bedehuis met twee of meer, dikwijls (ongeveer) even brede schepen, die (ongeveer) dezelfde hoogte hebben ¹⁾. In het laatstgenoemde verschilt de hallekerk van de zogeheten basilicale kerk of basiliek. Daarbij zijn de één of meer zijbeuken altijd lager dan de hoofd- of middenbeuk en is bovendien dat gedeelte van laatstgenoemde beuk, dat boven de zijbeuk(en) uitrijst, doorbroken met vensters ²⁾.

Wanneer deze hooggeplaatste vensters of 'bovenlichten' ontbreken spreekt men van een pseudo-basiliek ³⁾.

In Twente komen, net als trouwens in heel Nederland, geen hallekerken (meer ?) voor uit de periode van ca. 1000 - ca. 1250, als de Romaanse stijl in zwang is. In Duitsland daarentegen worden wel nog Romaanse hallekerken aangetroffen. Het vroegst bekende voorbeeld is bewaard gebleven in Westfalen: de Bartholomeüs kapel naast de Dom van Paderborn, gebouwd omstreeks het jaar 1017. Deze kapel wordt qua stijl nog tot de vroegromaanse, zogenoemde Ottoonse stijl gerekend. In de middeleeuwen is de hallekerk in Westfalen het kerktype bij uitstek.

In Nederland zijn er dus geen hallekerken (meer ?) van vóór de Gotiek, de periode van omstreeks 1250 - omstreeks 1550, te vinden. De meeste voorbeelden dateren uit de laatgotiek (ca. 1400 - ca. 1550). In Overijssel, waar men een groot aantal specimen van dit kerktype aantreft, zijn alle juist in laatstgenoemde periode tot stand gekomen.

De hallekerken vallen in twee groepen uiteen. Eén groep is van meet af aan als zodanig ontworpen en uitgevoerd, een andere is pas in tweede instantie tot dit kerk-

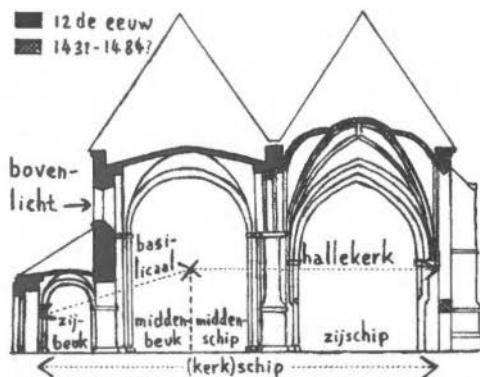

Fig. 1 Oldenzaal, St. Plechelmuskerk. Vereenvoudigde dwarsdoorsnede (naar E.H. ter Kuile: Geïllustreerde Beschrijving, blz. 88) met enkele vaktermen.

type gaan behoren. De kerken in Twente dienen bijna allemaal tot de tweede groep te worden gerekend. Het gaat hier om:

- de St. Plechelmuskerk te **Oldenzaal**, gedeeltelijk tot hallekerk verbouwd vanaf het jaar 1431; vergroting van een basilicale kerk uit de tweede helft van de 12de eeuw (fig. 1) ⁴⁾
- de Ned. Herv. kerk te **Delden**, begonnen kort vóór het jaar 1464 (?) ⁵⁾ en ontstaan uit een meerbeukige, vermoedelijk onvoltooide kerk, die gedeeltelijk van het midden van de 12de eeuw of iets later en gedeeltelijk uit het midden van de 13de eeuw dateert ⁶⁾
- de Grote Kerk in **Enschede**, tot hallekerk verbouwd in of vanaf het jaar 1480; uitbreiding van een eenbeukige kerk van omstreeks 1200 ⁷⁾
- de H. Pancratiuskerk in **Haaksbergen**, tot hallekerk verbouwd in of vanaf het jaar 1520 en ontstaan uit een eenbeukige kerk uit de 12de eeuw ⁸⁾
- de Schildkerk te **Rijssen**, tot hallekerk verbouwd in het begin ⁹⁾ of in de eerste helft van de 16de eeuw ¹⁰⁾ en waarschijnlijk ontstaan uit een eenbeukige kerk uit de 12de eeuw.

N.B. De Oude Kerk van **Borne**, waarvan

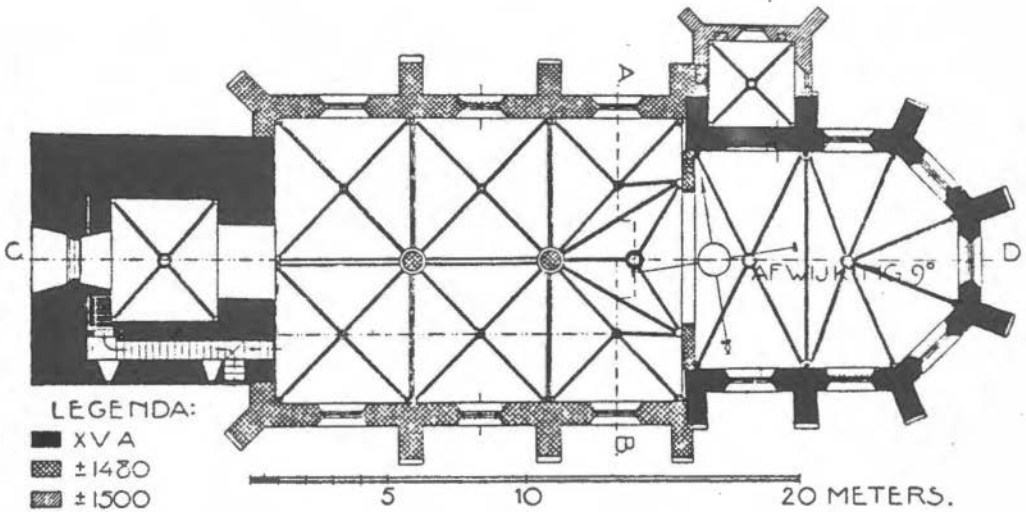

Fig. 2 Borne, Oude Kerk. Plattegrond (uit E.H. ter Kuile: Geïllustreerde Beschrijving, blz. 17).

het schip omstreeks 1480 is opgetrokken, is de enige middeleeuwse hallekerk in Twente, waarvan de schepen gelijktijdig zijn gebouwd.

Ook naar het aantal schepen kunnen de hallekerken worden onderscheiden. De kerk van Borne telt er twee. Oorspronkelijk is dit ook in Enschede, Haaksbergen en Rijssen zo geweest. Toch mag men de kerk van Borne enerzijds en die van Enschede, Haaksbergen en Rijssen anderzijds niet over één kam scheren. In Borne staan de zuilen, die de schepen van elkaar scheiden, precies op de as van de kerk, zodat de schepen zich aan weerskanten even ver van die as uitstrekken (fig. 2)¹¹⁾. Bij de kerken van Enschede, Haaksbergen (fig. 3) en Rijssen is dit niet het geval omdat de oorspronkelijke dragers niet op de as, maar nagenoeg in het verlengde van één van de zijmuren van de toren (in alle drie gevallen de zuidelijke) waren of zijn geplaatst. Dientengevolge ontstaat er een verspringing, omdat de as ten opzichte van de toren is verschoven. Deze asymmetrie is heden ten dage uitwendig alleen nog maar in Enschede te zien als men recht

vóór de toren staat (afb. 1).

Een voorbeeld van een drieschepige hallekerk is de bestaande kerk van Delden (fig. 4). Hier valt op dat het kort vóór 1464(?) aangevangen zuidelijke zijschip aanzienlijk breder is dan het later in die eeuw gebouwde noordelijke zijschip. Ter Kuile neemt aan dat ook haar voorganger, het 13de-eeuwse kerkgebouw, als hallekerk gepland is. Hij meent dit namelijk te kunnen afleiden uit 'de gedaante van de zuidelijke pijlers'¹²⁾, die evenals de noordelijke van deze voorafgaande kerk afkomstig zijn en in de bestaande bouw zijn opgenomen. Vanwege het handhaven van de kortere pijlers aan de noordzijde en de ontdekking - tijdens fragmentarisch ingesteld oudheidkundig bodemonderzoek - van funderingen van lichtere tussendragers tussen de dragers aan de noordelijke en van een gedeelte van de fundering van een muur tussen de vrijstaande kolommen aan de zuidzijde sluit ik de mogelijkheid niet uit,

Afb. 1 Enschede, Grote Kerk vanuit het westen. Ets van F. de Groen (Oudheidkamer Twente, Enschede, prentnummer 432; foto: R. Kampman, Almelo).

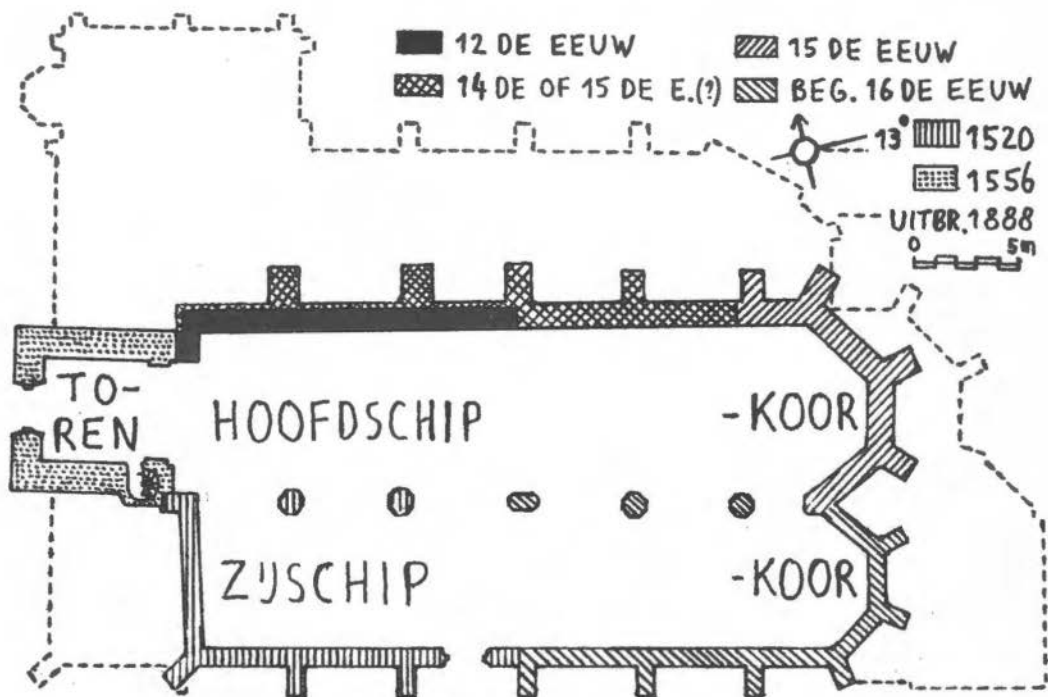

Fig. 3 Haaksbergen, St. Pancratiuskerk. Oorspronkelijke plattegrond (naar A. Warffemius; De Pancratiuskerk in Haaksbergen, blz. 234) met enkele vaktermen.

dat de in de 13de eeuw begonnen kerk half basilicaal of pseudobasilicaal (het noordelijke, van de 12de-eeuwse kerk gehandhaafde gedeelte) en half hallekerk (het zuidelijke, nieuwe gedeelte) zou moeten zijn geworden.

Een dergelijke combinatie van kerktypen is gerealiseerd in de St. Plechelmuskerk te Oldenzaal (fig. 5). Hier is men, ongeveer dertig jaar eerder dan in Delden, begonnen met de bouw van een nieuw zuidelijk zijschip. Dit heeft geen eigen koor gekregen, zoals in Delden wel is gebeurd; in Oldenzaal heeft men namelijk het zuidtransept van de oude kerk laten staan. Tot een vervanging van de noordbeuk is het hier nooit gekomen. Zodoende is de kerk van Oldenzaal half basilicaal (het noordelijke gedeelte, zie fig. 1) en half hallekerk (het

zuidelijke gedeelte) gebleven. Dit samengaan van basiliek en hallekerk in één gebouw is uniek in Nederland; in Westfalen komt het een keer of drie voor ¹³).

Hallekerken zijn in Nederland uitwendig dikwijls herkenbaar aan afzonderlijke zadeldaken boven de schepen. In Twente zien wij dit in Delden en Rijssen, terwijl het oorspronkelijk (tot aan het einde van de 19de eeuw) eveneens in Oldenzaal het geval is geweest ¹⁴). In Oldenzaal zijn deze daken ongeveer even hoog, in Delden echter is dat boven het noordelijke zijschip iets lager dan de twee andere.

De kerk van Borne vormt ook in dit opzicht een uitzondering, omdat de schepen schuilgaan onder één zadeldak. Door de vorm van dit dak plus de relatief geringe breedte van het kerschip zou de beschouwer - als

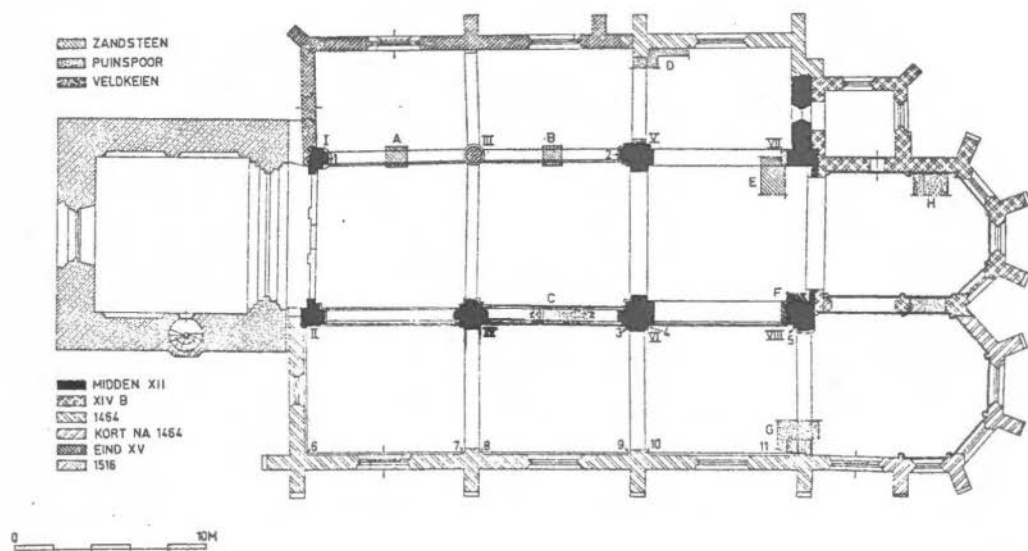

Fig. 4 Delden, Ned. Herv. kerk. Plattegrond met aanduiding der opgegraven funderingen (uit E.H. ter Kuile: De Middeleeuwse kerk van Delden, blz. 22).

hij het interieur niet kent - kunnen veronderstellen, dat deze kerk eenbeukig is. (Wordt vervolgd)

Z. Kolks

NOTEN:

1) Bij hallekerken spreekt men in het algemeen liever van schepen dan van beuken (vgl. E.J. Haslinghuis: Bouwkundige termen. Woordenboek der westerse architectuurgeschiedenis, Utrecht 1970², blz. 164, 165, 249 en 407).

2) B.v. het noordelijke gedeelte van de St. Plechelmuskerk in Oldenzaal (fig. 1).

3) B.v. de kerk van de H.H. Simon en Judas te Ootmarsum.

4) Zie E.H. ter Kuile: De Nederlandsche Monumenten van Geschiedenis en Kunst. Geïllustreerde Beschrijving, uitgegeven vanwege de Rijkscommissie voor de Monumentenzorg, deel IV. De provincie Overijssel, eerste stuk: Twente, 's-Gravenhage 1934 (Arnhem 1971²), blz. 84-99. Het jaartal 1431 ('Anno. milleno: quadg(=quadringen-) teno: t(r)ia:(j)ügo(=jungo):x:sup(=supra): ipms(=primus).hic:(l)apis:iponitur(=imponitur)', vertaald: 'In het jaar 1431 wordt deze eerste steen ingemetseld') komt voor op een steen in één van de steunberen van het zuidelijke zijschip.

5) Boven de ingang in de westelijke travee van het zuiderzijschip treft men een latei aan met de volgende inscriptie:

int.jaer.ons.herê (=heren) .m.ccccc.ën (=ende)

.lxij.un.eyn.

doe.waert.tho.desser.kercké(=kercken).ghelecht de.eerst.steen

Volgens E.H. ter Kuile verkeert genoemde ingang niet meer in de oorspronkelijke staat en is de (thans beschadigde) latei bestemd voor een kleinere doorgang (De Nederlandsche Monumenten van Geschiedenis en Kunst, o.c., blz. 26). Het is zijns inziens dan ook de vraag, of bedoelde latei 'inderdaad in dit deel van de kerk thuis hoort' (o.c., blz. 29). Elders schrijft hij 'aanwijzingen te kunnen bespeuren dat het zijkoor iets jonger is dan het zijschip'. (De Middeleeuwse kerk van Delden in: Bulletin van de Koninklijke Nederlandse Oudheidkundige Bond, 68ste jaargang 1969, blz. 26).

Voor de datering van het zuidelijke zijschip betekent dit alles, dat met de bouw ervan vóór het jaar 1464 is begonnen, mits dit jaartal betrekking heeft op het zuidelijke koor.

6) Kuile, E.H. ter: De Middeleeuwse kerk van Delden, o.c., blz. 21-27.

7) Het jaartal 1480 ('Anno.dni(=Domini).m.cccc.lxxx.') komt voor op een steen in de zuidgevel. Voor de datering van de voorafgaande en gedeeltelijk gehandhaafde kerk zie: Z. Kolks: Eenbeukige Romaanse kerken in Twente in: Jaarboek Twente, 1976, z.pl. en z.j. (1975) blz. 18.

8) Zie A. Warffemius: De Pancratiuskerk in Haaksbergen in: Bulletin van de Koninklijke Nederlandse Oudheidkundige Bond, 76ste jaargang nr. 4/5, december 1977, Leiden z.j., blz. 233-238. Het jaartal 1520 ('Anno dni(=Domini) m cccc xx') vindt men op

de latei van de ingang van het zuidelijke zijschip.

9) Volgens het Kunstreisboek voor Nederland, Amsterdam 1977⁷, blz. 175.

10) Volgens E.H. ter Kuile: De Nederlandsche Monumenten van Geschiedenis en Kunst, o.c., blz. 124.

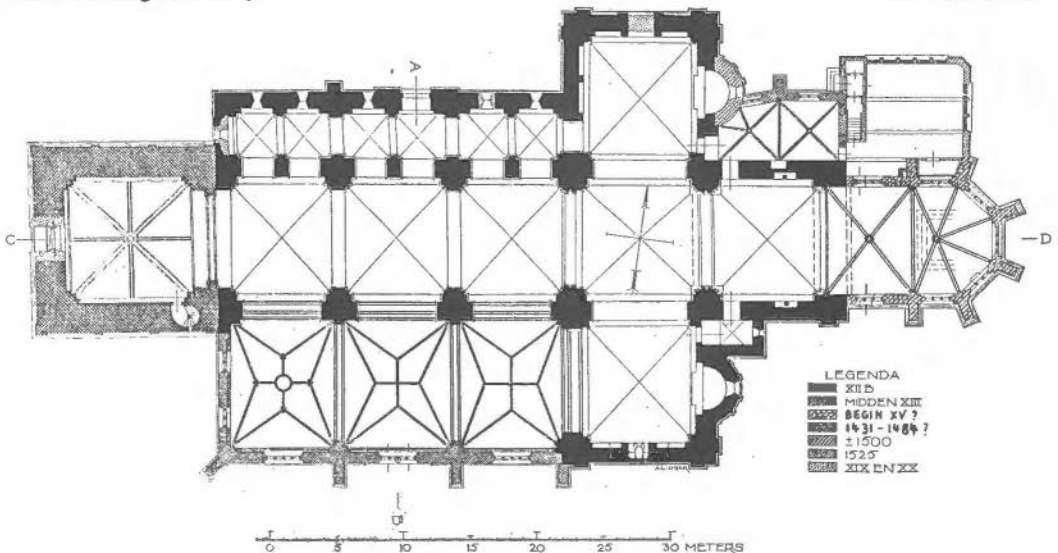
11) In dit opzicht is de kerk van Borne een unicum in ons land. Ook de Plaskerk te Raalte zou een tweescheppige symmetrische hallekerk zijn geweest, maar daarover bestaat geen zekerheid (zie H. Hannink: Raalte rond de oude plaskerk. Schets van een dorps-historie, Zwolle z.j. (1975), blz. 67 en 69).

12) Kuile, E.H. ter: De Middeleeuwse kerk van Delden, o.c., blz. 26.

13) Nl. de St. Saturnia te Neuenheerse (noordelijk gedeelte basilicaal, zuidelijk gedeelte hallekerk), de St. Michael und Johannes der Täufer in Brakel (idem) en de Gaukirche in Paderborn (noordelijk gedeelte hallekerk, zuidelijk gedeelte basilicaal). Het gaat hier steeds om kerken uit de 12de eeuw of van omstreeks 1200, die later zijn verbouwd: het hoge zijschip te Neuenheerse dateert uit de 14de eeuw, dat in Brakel uit de 16de eeuw (voor de verhoging van de noordbeuk te Paderborn wordt geen datering opgegeven).

14) De kerk van Haaksbergen had, blijkens een geveltekening uit het einde van de 19de eeuw, ook al vóór de verbouwing van 1888 een zadeldak boven het hoofdschip en een schilddak boven het zijschip.

Fig. 5 Oldenzaal, St. Plechelmuskerk. Plattegrond (overgenomen uit E.H. ter Kuile: Geïllustreerde Beschrijving, blz. 89, maar aangepast aan de huidige situatie).

A.L. Hulshoff

Hendrik Herman Bolscher 1923 - 1982

Op 10 november j.l. overleed hij vrij plotse-ling, lid van ons algemeen bestuur sinds 1975. Na zijn pensionering zette hij zich sterk in voor de belangen van groeperingen, die zich op historisch vlak bewegen. Naast zijn grote hobby - de numis matiek - was hij de medeoprichter van de historische kring Vasse-Mander-Hezinge, het prachtige gebied, waar hij vandaan kwam. Hij had grote belangstelling in het lezen van Oud-Schrift, en heeft zich belangeloos beschikbaar gesteld voor de evaluatie van de bruikbaarheid van de paleografie. Zo heeft hij samen met mr. J. Kollen te Diepenheim ervoor zorggedragen, dat de eerste uitgave van de Rekeningen van de Drost van Twenthe uit het midden van de 16de eeuw in druk verscheen. De Oudheidkamer 'Twente' heeft een actief medebestuur lid moeten missen. Hij zal lang in goede herinnering blijven voortleven.

Oude doopvonten in Twente

Door de eeuwen heen hebben enkele Twentse kerken hun oude doopvont weten te behouden: Enschede, Markelo, Rijssen en Weerselo. Andere vonten bleven wel in hun eigen plaats maar vonden een bestemming buiten de oorspronkelijke kerk: in Almelo als wijwaterbak, in Hengelo wel weer als doopvont maar in een modern kerkgebouw. Van twee bleven slechts resten bewaard: Delden en Haaksbergen. Het kleine stenen vont uit de kerk van Tubbergen, thans in het Rijksmuseum Twenthe lijkt eerder een wijwaterbak. Van het Hengelse doopvont is de herkomst geen uitgemaakte zaak (voor de Hengeloërs wel: Hengelo-O.). Ook dit vont doet eerder denken aan een wijwaterbak. Datzelfde geldt eveneens voor het huidige doopvont in de St. Nicolaaskerk te Denekamp.

Afgezien van Hengelo (en Tubbergen) - een komvormige bak - zijn in de reeks Twentse middeleeuwse doopvonten twee stijlen vertegenwoordigd: de Romaanse (11e - 13e eeuw) en de Gothische (13e - 16e eeuw). Eén kenmerk hebben ze alle gemeen: ze zijn vervaardigd van Bentheimer zandsteen en uit één stuk gehouwen.

1. Romaanse doopvonten

De alleroudste, waarvan er geen in Twente aanwezig is, zijn geheel cilindrisch. De versiering op de buitenwand rondom doet denken aan een bouwwerk: een krans of fries van rondbogen op halfzuiltjes. Rond de voet is het meestal onbewerkt. Direct hieruit ontwikkelde zich een type, zoals te zien is in de **Grote Kerk te Enschede**: onder het boogfries een inzwinking, als een aarzelende aanzet tot een stam, nog op een ronde voet. Enschede's doopvont kan dus worden gezien als het oudste van Twente.

Enschede, Ned. Herv. Kerk, Markt
(foto R. Kampman, Almelo)

In een volgend stadium kwam de ronde stam, nu aanzienlijk dunner dan de kuip, te staan op een vierkante voet in de vorm van een vlakke, afgeknotte pyramide. Op elke hoek zit een dragende figuur, doorgaans een leeuw, met de achterpoten op de hoek, de voorpoten omhoog gericht tegen de stam. Hij draagt de kuip toch op zijn nek, doordat hij omkijkt en de kop dus naar buiten is gewend. Soms zijn het vier menselijke figuren die de kuip steunen. Aangenomen wordt, dat pas in de laatste tijd, zo rond 1200 en later, vonten werden vervaardigd met dergelijke mensfiguren. Een andere 'sleutel' die voor datering van vonten wel wordt gehanteerd, is de wijze van afwerking van de versiering. De oudste tonen een primitief aandoende versiering, op het hoogtepunt zijn de motieven fraai van vorm en uitwerking. Slordigheid in afwerking lijkt te gaan optreden wanneer er mogelijk sprake is van veel opdrachten en

Rijssen, Ned. Herv. Kerk
(foto R. Kampman, Almelo)

een zekere massaproductie. Overigens zal zeker ook verschil in vaardigheid van de steenhouwers onderling een rol hebben gespeeld....

In de **Hervormde Kerk te Rijssen** staat een vont met een enigszins conische kuip, gedragen door vier leeuwen. Het bovenste fries is gestileerd van vormgeving, wat ook kan pleiten voor een latere datering. Het bestaat uit een tussen twee dubbele touwbanden liggende reeks van niet aaneensluitende halve cirkels (bogen); de ruimten er tussen zijn ingevuld met afhangerende druivetrossen, de bogen zelf met onherkenbare gestileerde figuren. Tussen de onderste touwband en de onderrand van de kuip ligt een fries van bladerranken.

Het derde Romaanse doopvont, dat in Twente gaaf bewaard bleef, staat in de **Stiftskerk te Weerselo**. Ook bij dit vont is de kuip enigszins conisch maar wordt gesteund door vier zittende mens-figuren. Rond de kuip ligt een fries van druiveranken tussen twee dubbele touwbanden. Daaronder bevindt zich een fries van rondbogen op halfzuiltjes, vergelijkbaar met het boogfries van het Enschedese vont. In elke boog bevindt zich een blad of een rozet.

Weerselo, Stiftskerk
(foto R. Kampman, Almelo)

Haaksbergen (foto R. Kampman, Almelo)

Bij de Hervormde pastorie te **Haaksbergen** kwam enkele jaren geleden de zeer gehavende voet van het oude Romaanse doopvont uit de grond tevoorschijn. Om wat voor reden dan ook moet de kuip er eens met geweld zijn afgeslagen - er is tot dusver nog geen spoor van gevonden. Van de vier dragende figuren is er één nog vrij gaaf bewaard gebleven. Het is een zittende man, het hoofd iets naar voren gestoken, de armen recht vooruit op de bovenbenen rustend. Gelaat en handen zijn niet meer te onderscheiden.

Delden, Ned. Herv. Kerk
(foto R. Kampman, Almelo)

Bij de restauratie van de **Hervormde Kerk te Delden** tenslotte werd op één der koor-gewelven een brokstuk van een Romaanse doopvont aangetroffen. Het stuk meet ongeveer 26×34 cm. en vertoont onder een enkele touwband twee (delen van) verhoogd en los van elkaar liggende rondbogen met een nauwelijks nog te onderscheiden waaivormig relief.

Doopvont uit de kerk van Den Ham
(Enschede, Rijksmuseum Twenthe)

Van buiten Twente, naar men aanneemt uit **Den Ham** (anderen menen: uit de v.m. middeleeuwse kapel te Daarle) stamt het doopvont in de verzameling van het Rijksmuseum Twenthe. De kuip is cilindrisch, staat op een ronde stam en wordt gesteund door vier leeuwen. Onder de smalle onbewerkte rand ligt tussen twee dubbele touwbanden een fries met een golvende wijnrank. De brede onderrand is geheel behouwen met verticale lijnen. Het beeldhouwwerk is in zijn geheel nogal slordig en sterk gestileerd. Het zou erop kunnen wijzen, dat dit vont het jongste is van de hier genoemde.

(Wordt vervolgd)

H. Hagens

Literatuur:

KARL ATZ, Die kirchliche Kunst in Wort und Bild (neubearb. von Steph. Beissel S.J., vierte Auflage), z.j. (onder Taufkapelle, Taufstein)

G. DE LEEUW, Drentse Doopvonten van Bentheimer zandsteen. Assen, 1977

R. LIGTENBERG O.F.M., Romaanse doopvonten in Nederland; in: Bulletin v.d. Kon. Ned. Oudheidk. Bond, 1915

L.A. DE GROOT, Enkele aantekeningen bij de Bentheimse Romaanse doopvonten in Nederland; in: IMA-GO, tijdschr.v.kunsthistorie, Aug. 1967.

Gehoord en gelezen:

Couranten

Tubantia / Dagblad van het Oosten 1982

11.9 Ondergang van een rokkenjager (Huis Hengelo); 17.9 Wandelgebied rond Huize Westerflie; 18.9 Op 't schoolplein in Vroomshoop mocht je niet plat praten (Hendrik Entjes); 24.9 Uit het dagboek van de vrouw van een dominee (Aleida Leurink, Losser); 5.10 Archeologen wroeten in Saasveldse bodem; 9.10 'Kruispunt De Klomp' was er al in 1768 als logement; 14.10 Een herfstnummer met een speciale tekening van Krol; 30.10 Bij de muur van het oude kerkhof; 30.10 Restauratie rectorshuis toch werkelijkheid? (Almelo); 2.11 Museum (Almelo) kreeg 'schoenmakersleerling'; 4.11 Voortbestaan Natura Docet in Denekamp in gevaar; 6.11 Vogel in muur kerk Ootmarsum; 6.11 Kruispunt De Klomp tussen 1910 en vandaag; 16.11 Klanderij vertelt nu nog stukje textielgeschiedenis; 20.11 Gerfkamer Grote Kerk (Enschede) geeft geheimen prijs; 22.11 Wrang biljet voor Enschede.

Serie 'Almelo's levend verleden': 11.9 Piet Reekers: 'Vrouwen trokken schuiten'; 18.9 Jan ten Cate: 'Er komt een overstroming'; 25.9 Hageraats: 'Vroeger zwom je 1° of 2^e klas'; 9.10 Marinus Schollink: Voetballen in damesonderbroek; 30.10 Aaltje Kamp: 'Beste hammen gingen naar de pastoor'; 6.11 Gait Wanschers: 'Armoede bracht mensen tot elkaar'; 13.11 Jo Kluppels: 'Veel Almeloërs aten van textiel'; 20.11 Dina Grootelaar: 'Grote schoonmaak - huis op de kop'.

Serie Stille Getuigen: 25.9 De steenbakker, die ging weven; De kogel in de Plechelmus; 2.10 (42) De steen in de molen. Schuilkerk voor Doopsgezinden; 9.10 (43) Bisschop overleed in Ootmarsum. Drie dikke stenen in de bossen van Twickel; 30.10 (46) De oorsprong van de textielindustrie; 6.11 (47) De joodse steen in de Mariakapel; 13.11 (48) Gedenksnaal in Van Heek-park; 20.11 (49) Gevelteken in Vragender vertelt stuk historie.

Twentsche Courant 1982

11.9 Sikkels blijven klinken en blinken in land van Staring; 17.9 J. Wesselius laat het Schalderoi (Almelo) herleven; 17.9 Elektriciteitsmuseum wellicht naar Enschede; 29.9 Geschiedenis van het veen is doorregen met menselijk leed; 7.10 Subsidie voor restauratie Smalenbroek (Enschede); 9.10 Het trieste lot van de joden in het graafschap Bentheim; 4.11 Torenspits Jozefkerk niet solide (Enschede); 4.11 Vriendenkring voor electriciteitsmuseum; 13.11 Achteloos nieuwbouwwijken realiseren is uit den boze; 16.11

Complexen van Menko gingen op in Klanderij; 20.11 Midwinterhoorn te beluisteren rond Enschede; 20.11 Historie van Delden is rijker dan gedacht; 24.11 Midwinterhoornblazers in 't Everlo van slag; 24.11 Inrichten begint voor nieuw textielmuseum.

Serie Rondgang langs Oude Huizen en Kastelen; 11.9 Huis Verwolde; nieuw meseum in Achterhoek; 18.9 (slot) Heusden en Naarden; twee herboren vestingsteden.

Serie Straatnamen in Enschede: 11.9 Stadsmatenstraat; 18.9 Stationsplein; 25.9 Emmastraat; 2.10 Parkstraat; 9.10 Volkspark; 30.10 Bilderdijkstraat; 6.11 Blijdensteinlaan; 13.11 Borgerstraat; 20.11 Genestetstraat.

Inslag, 3e jrg. (1982) no. 2

Thema-nummer, gewijd aan Stork-Hengelo, vroeger en nu.

De Moespot, 25e jrg. (1982), no. 115

A.G. Planten, **Rond de openbare schouwe in Nee**, p. 16-17. J. Feenstra-Slagman, **Een Laarense schouwe in de 18e eeuw**, p. 49-51.

Oald Hengel, 7e jrg. (1982), no. 5

J. Niks, **Een smeekbede van de kerkeraad in 1774**, p. 4.

J. Niks, **Huize Hengelo voor afbraak verkocht II**, p. 4.

K. Koopman, **Van 'schooiers', dee gin schooiers warn**, p. 5.

H. Reynders, **De horigheid bij Frederik van Twickel**, p. 11.

Old Nee, (1982), no. 9

B. Hesselink, **Honderd jaar Needse Textielhistorie in bronnen IV**, p. 3-9.

J. Dievelaar, **Aantekeningen uit een oud markeboek en boerenerven te Rietmolen**, p. 23-34.

't Onderschoer; Heemschut Denekamp, 4e jrg. (1982), no. 3

J.A. den Ouden, **Geschiedenis van de Lattroperschool (4)** p. 39-41.

J.H. Borgman, **Metelen-Denekamp**, p. 42-44.

H.J. Asma, **Oude Twentse gezegdes**, p. 45.

H. Boink, **De openbare school te Nutter**, p. 46-54.

H.J. Asma, **Uit oude kranten**, p. 55-57.

H.J. Asma, **Huis kerkplein 4 en zijn bewoners**, p. 59-60.

De Overijsselse molen, 1e jrg. (1982) no. 2

J. Meinema, **Opening Wissink's Møl**.

J.H. Borgman, **Restauratie Oortmans-Molen te Lattrop**.

G.J. Jansen, **Voetlicht op ... de Bolwerksmolen**.

Pomflet; Uitgave van het Provinciaal Overijssels Museum, 4e jrg. (1982), no. 1.

Thema-nummer, gewijd aan de archeologie in Overijssel.

Twickelbulletin, (1982), no. 14

J. Haverkate, **Van actiegroep tot vereniging**, p. 3-6.

Vereniging Wissink's Møl; Molennieuws, 1982.

Bevat vier pagina's met diverse mededelingen betreffende Wissink's Møl.

Jaarboek Twente

In het afgelopen kwartaal verscheen ook het Jaarboek Twente 1983.

Tijdschriften

Aold Hokseberge; Orgaan van de historische kring Haaksbergen, 15e jrg. (1982), no. 4.

B.E. Asbreuk, **Een ongeluk met dodelijke afloop**, p. 966. (over de grootvader van Cato Eldering).

W.E. Asbroek, **Kleine voorvallen VIII**, p. 967-969. (passages uit de Haaksbergse gerichtsprotocolen).

F. Gebbink-Broekhuis, **De taal van Haaksbergen (LIV); Bernhard te Lintelo (II)**, p. 969-970.

W.E. ten Asbroek, J.B.A. Leusink, J.G.L. Overbeeke, **Woningen Oostenrot 1-10 (IV); Huis no. 7**, p. 971-973.

W.E. ten Asbroek, **Oude ambachten (VII)**, p. 973-975. (Over boerenambachten).

W.E. ten Asbroek, J.G.L. Overbeeke, **De erven Brummelhuis in Boekelo (IV)**, p. 975-980.

W.E. ten Asbroek, **Errata en aanvullingen van vroegere artikelen in Aold Hokseberge**, p. 981-982.

Heemschut, jrg. 59 (1982), no. 2

J.H. Bierenbroodspot-Rudolph, **St. Josefkerk in Enschede gered; Langdurige actie die tot 'voorbeeldige' oplossing leidde**, p. 42-43.

Boek en blad

Schering en Inslag, Twents-Achterhoekse Textiel in 546 foto's, samengesteld door de Werkgroep De Inslag.

De textielindustrie staat vanaf 1967 eigenlijk alleen nog in negatieve zin in de publiciteit. Gewezen wordt op slechte leiding, onvermogen om op tijd over te schakelen op andere produkten of produktiemethoden, uitbuiting van de arbeidende bevolking etc. De relatie met de overige takken van industrie wordt nauwelijks genoemd, doch de indruk wordt enigszins gewekt, dat alleen de textiel slecht was en is.

Deze teneur treffen we ook weer zeer sterk aan in het nu voorliggende boekwerk. Het lijkt een boek te zijn geworden van teleurgestelde mensen, mensen die in hun teleurstelling over de afbrokkeling van 'hun' industrietak alleen nog maar de donkere zijden van het textielgebeuren kunnen belichten. De teksten in het boek wijzen o.i. sterk in deze richting.

Dit maakt, dat je bij het lezen van Schering en Inslag geen prettig gevoel krijgt, eerder wordt je verdrietigheid opgewekt.

Het fotomateriaal is uitermate boeiend. Grote hoeveelheden foto's, in deze hoeveelheid en samenhang met elkaar onbekend, zijn voor het eerst op deze wijze aan ons gepresenteerd. Wanneer men nu het boek als platenboek hanteert, en daarbij de veel zakelijker gestelde verklaringen bij de foto's leest, is het boek ineens veel boeiender, spreekt het een andere toon.

In dat gebruik, als fotoboek, is Schering en Inslag in de korte tijd, dat we het in bezit hebben, ons lief geworden, biedt het een boeiende kijk op de textielgeschiedenis, zoals we die zelf ook nog ten dele, van een afstand, hebben gekend.

In deze zin bevelen we het boek van ganser harte aan aan in feite elke streekgenoot die een gezonde belangstelling voor de wortels van zijn bestaan heeft. Immers, welke Twent of Achterhoeker kan in zijn familie geen band met het textielgebeuren aanwijzen?

Jammer toch, dat wij in dit boek niet ook wat meer positieve geluiden hebben aangetroffen over de waarde, welke deze tak van industrie, naast haar misstanden, heeft gehad voor ontwikkeling en cultuur van ons stukje Oost Nederland. Ook vinden we weinig terug van de inzet welke duizenden werkers in de textiel, op verschillende niveau's, aan de dag hebben gelegd om hun tak van industrie te maken tot één waar het goed was te toeven, waar een goede onderlinge sfeer heerste waarvoor mensen hebben gevochten om die te kunnen behouden. We denken dat het besef van het verloren hebben van die strijd grote wonden, diepe leegten heeft achtergelaten, wonden en leegten echter, die niet rechtvaardigen uitsluitend

negatief over deze bedrijfstak te berichten.

We willen besluiten met het nog eens op te merken wat we al eerder stelden: Ondanks aanmerkingen is Schering en Inslag een boekwerk, dat we gaarne willen aanbevelen aan allen die met Twente en Achterhoek zich verwant voelen. De prijs bedraagt tot 1 januari 1983 f 34,50.

J.J.H.M.

Fabriqueurs en fabrikanten; De Twentse katoennijverheid en de onderneming S.J. Spanjaard te Borne tussen 1800 en 1930.

Sedert het einde van de jaren-zeventig is er aan de Rijks Universiteit Utrecht een studie verricht naar de geschiedenis van de Twentse katoennijverheid. Dit onderzoek is inmiddels afgesloten en zal binnenkort worden gepubliceerd.

Het onderzoek heeft niet alleen betrekking gehad op de wijzigingen die zich sedert het begin van de 18^e eeuw hebben voorgedaan in de bevolkingsomvang, de economische structuur, het welvaartsnivo van brede lagen van de bevolking en de infrastructuur, maar gaat ook uitgebreid in op het belang van de katoenindustrie en de omstandigheden waaronder deze nijverheid kon uitgroeien tot de belangrijkste economische sector in het Twentse. Hoewel de ontwikkelingen in de gemeente Borne centraal staan, is het niet gebleven bij een geïsoleerde geschiedschrijving van Borne. De veranderingen in Borne werden geprojecteerd tegen ontwikkelingen die in Twente plaatsvonden en er zijn vergelijkingen getrokken tussen de Borse ontwikkelingen en die in andere Twentse textielcentra als Hengelo, Enschede, Almelo en Oldenzaal.

Het resultaat van dit onderzoek is vastgelegd in een manuscript waarop Drs. E.J. Fischer in mei/juni 1983 zal promoveren aan de Universiteit van Amsterdam. Als promotor is opgetreden Prof. Dr. J.H. van Stuijvenberg, hoogleraar Economische Geschiedenis te Amsterdam en als co-referent is de emeritus-lector Dr. A.L. van Schelven van de TH-Twente aangezocht.

Dissertaties worden doorgaans in een zeer geringe oplage uitgegeven. Aangezien het hier een regionale studie betreft waarvoor ook een breder publiek interesse zal hebben, is besloten een grotere oplage te drukken. Teneinde vast te kunnen stellen hoeveel exemplaren moeten worden gedrukt, kunnen geïnteresseerden zich door middel van voorinschrijving van een exemplaar verzekeren.

Het boek bevat ongeveer 300 pagina's druks en is rijk geïllustreerd met kaarten, foto's en grafieken. Het boek - formaat 16 x 24 cm - zal in mei of juni verschijnen. De voorinschrijvingsprijs bedraagt circa f 35,-. Gezien de (beperkte) oplage zullen de aanvragen naar volgorde van binnenkomst worden afgehandeld. Belangstellenden wordt verzocht deze studie te bestellen bij Drs. E.J. Fischer, R. Wagnerlaan 20, 3533 GD Utrecht.

Een Inschrien is een vakje in de tuugkist waarin waardevolle zaken werden bewaard.

Kopij Inzenden aan:

J.J.H. Meijer, Olde Meulenweg 2, 7554 RL Hengelo, tel. 074-912851

Redactie: J.J.H. Meijer, Hengelo, eindredacteur

A.J. Brunt, Delden

A. Buter, Neede

H.H. Hagens, Almelo

J. Overbeeke, Haaksbergen

Th.L.M. van Stapele, Hengelo

Administratie:

't Inschrien, p/a Rijksmuseum Twente

Lasondersingel 129, 7514 BP Enschede

Postrekening nr. 832196 t.n.v. de penningmeester v.d. Oudheidkamer Twente

Bank: Algemene Bank Nederland N.V., Enschede rek. nr. 59.27.45.651

Abonnementsprijs f 15,- per jaar

Losse nummers f 5,- (exclusief portokosten).

Uitgave van de Vereniging Oudheidkamer 'Twente'

Overname van de inhoud, in welke vorm ook, is niet toegestaan zonder schriftelijke toestemming van de redactie.